

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Kartläggning av skolgårdars inspiration och uppmuntran av fysisk aktivitet för barn i åldrarna 2-10 år i Partille

Författare: Pauline Hagberg

Program: Folkhälsovetenskapligt program 180 hp
Examensarbete i folkhälsovetenskap VT 2008

Omfattning: 15 hp

Handledare: Gabriele Eiben

Examinator: Annika Jakobsson

Sahlgrenska akademien
Enheten för socialmedicin

Förord

Ett stort tack till min handledare Gabriele Eiben, projektledare för Idefics, dietist och forskare i epidemiologi vid Sahlgrenska akademien, som under hela arbetet med uppsatsen svarat på frågor och bidragit med god konstruktiv kritik samt idéer.

Tack även till Mie Svennberg, i Göteborgsområdet verksam arkitekturkonsult, för hjälp genom input och inspirationsgivande diskussion.

Slutligen ett stort tack till Johanna Andersson, pol.mag.-stud., för hjälp med formfrågor och ett flertal korrekturläsningar.

Svensk titel: Kartläggning av skolgårdars inspiration och uppmuntran av fysisk aktivitet för barn i åldrarna 2-10 år i Partille

Engelsk titel: Survey of playgrounds inspiration and encouragement to physical activity among children in Partille aged 2-10 years.

Författare: Pauline Hagberg

Program: Folkhälsovetenskapligt program 180 hp
Examensarbete i folkhälsovetenskap VT 2008

Omfattning: 15 hp

Handledare: Gabriele Eiben

Examinator: Annika Jakobsson

Sammanfattning

Övervikt och fetma bland barn är ett ökande problem som till mångt och mycket orsakas av en energiobalans. Två huvudfaktorer i denna obalans är energiintag och fysisk aktivitet. I detta arbete ligger fokus på fysisk aktivitet.

Syftet med uppsatsen var att kartlägga utvalda skolgårdars inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet för barn i åldrarna 2-10 år i Partille. Kartläggningen gjordes på uppdrag av, och som en del i projektet Idefics (identification and prevention of dietary and lifestyle-induced health effects in children and infants) i syfte att utgöra grund för projektets kommande intervention av skolgårdar i Partille kommun.

Urvalet av skolgårdar följde Idefics redan befintliga urval bestående av fem stycken områden i Partille; Björndammen, Furulund, Oxled, Ugglum och Vallhamra. Från dessa fem områden, med redan av Idefics utvalda skolor, lottades en förskolas skolgård från vart och ett av områdena fram. Litteraturoversikt på området skolgårdars inspiration och uppmuntran av fysisk aktivitet för barn i åldrarna 2-10 år genomfördes var sju stycken variabler på skolgården framkom som extra viktiga. Utifrån dessa sju variabler konstruerades ett observationsschema innehållande graderingarna 0-10 där 10 var högsta poäng. Samtliga skolgårdar observerades under skoltid i maj 2008. Vid kartläggningen beaktades enbart själva gården, inte mobila redskap.

Ingen förskola erhöll en gradering över tre på variabeln "utrymme" medan alla skolors skolgårdar, förutom den tillhörande Björndammen, erhöll graderingen tio. Det omvända förhållandet gällde variabeln "trygghet/säkerhet" där samtliga skolgårdar tillhörande förskolor och ingen skolgård tillhörande en skola erhöll graderingen 10. Skolornas skolgårdar hade bättre resultat än förskolornas vad gäller variablerna "variation och kreativitet", "natur", "vila" samt "nivåskillnader". Den variabel vars gradering skiljde minst mellan skolor, förskolor samt inom grupperna var "asfalt", med undantag för Oxled som erhöll den i särklass högsta graderingen. Högsta sammanlagda gradering erhöll Oxledsskolan och lägsta Vallhamra skola. Bortsett från Vallhamra skola erhöll alla skolors skolgårdar högre sammanlagd gradering än förskolornas. Slutsatsen är att majoriteten av skolgårdarna var utifrån ett inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet perspektiv i relativt gott skick men att samtliga samtidigt hade minst en variabel som kan förbättras.

Sökord: *fysisk aktivitet, skolgård, barn, inspiration, uppmuntran*

Abstract

Overweight and obesity among children is increasing, which is most likely to be caused by an energy imbalance. The two main factors of the energy balance are energy intake and physical activity. This paper focused on physical activity.

The aim was to survey playgrounds inspiration and encouragement to physical activity among children aged 2-10 years in Partille. This was done as part of and on commission for the ongoing project Idefics (identification and prevention of dietary and lifestyle-induced health effects in children and infants) aiming to provide a base for the projects upcoming intervention of the playgrounds of schools in Partille.

The selection of playgrounds followed the already existing selection made by Idefics consisting of five areas in Partille; Björndammen, Furulund, Oxled, Ugglum och Vallhamra. From each and every of these five areas a playground belonging to a preschool was randomly selected to participate. The schools had already been selected by Idefics. A literature study in the area of inspiration and encouragement to physical activity among children aged 2-10 years was performed and as a result seven variables on playgrounds came out as extra important. Out of these seven variables an observation-schedule with the gradation of 0-10, with as the 10 highest grade, was created. The examination just considered the actual ground with fixed object, not mobile ones.

No preschool was graded higher than three on the variable "space" while all schools, except one of Björndammen, were graded to ten. When it came to the variable "safety" all playgrounds belonging to preschools and no playground belonging to a school was graded to ten. The playgrounds belonging to schools were graded higher than the ones of preschools on the variables "variation and creativity", "nature", "rest" and "hills". "Asphalt" was the variable differing the least between the schools, the preschools and within the groups, disregard the school of Oxled with a much higher grade than any of the other playgrounds. The school of Oxled had the highest total score and the school of Vallhamra the lowest. All of the playgrounds belonging to the schools had higher total scores than all of the playgrounds belonging to preschools, disregard the school of Vallhamra.

The conclusion is that the majority of the playgrounds were in a relatively good shape, seen in the perspective of inspiration and encouragement to physical activity, but everyone had at the same time at least one variable that could be improved.

Key words: *physical activity, playground, children, inspiration, encourage*

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Innehållsförteckning.....	5
1. Inledning.....	6
1.2 Syfte	6
2. Bakgrund.....	6
2.1 Övervikt och fetma i Sverige.....	6
2.1.1 Utvecklingen av övervikt och fetma i Sverige	6
2.1.2 BMI	6
2.1.3 Orsaker	7
2.1.4 Överviktiga barn, överviktiga vuxna.....	7
2.2 Skeletthälsan.....	7
2.3 Idefics	8
2.4 Aspekter av skolgården	8
2.4.1 Litteratur.....	8
2.4.2 Gynnande variabler på skolgården.....	9
2.4.3 Missgynnande variabler på skolgården.....	11
2.5 Begrepp	12
3 Metod	12
3.1 Observation som metod.....	12
3.2 Urval.....	13
3.3 Avgränsning	14
3.4 Analys och tolkning av material.....	14
3.5 Gradering av variabler.....	14
6 Resultat.....	15
5 Diskussion	19
5.1 Metoddiskussion.....	19
5.2 Resultatdiskussion.....	20
6. Slutsats	22
7. Källförteckning.....	23

Bilagor

- Bilaga 1: Observationsschema
- Bilaga 2: Foton av skolgårdarna
  - B.2.1. Björndammen
  - B.2.2. Björnstugan
  - B.2.3. Furan
  - B.2.4. Hyggesvägens förskola
  - B.2.5. Oxledsskolan
  - B.2.6. Soldatängens förskola
  - B.2.7. Ugglums skola
  - B.2.8. Vallhamra skola
  - B.2.9. Vallhamra förskola

1. Inledning

Som blivande folkhälsovetare och med ett stort personligt intresse av fysisk aktivitet i relation till såväl psykisk som fysisk hälsa fann jag området fysisk aktivitet i barndomen särskilt intresseväckande. Dagens utveckling med en ökande övervikt och fetma i befolkningen, i synnerhet bland barn och ungdomar, är ytterst problematisk och följaktligen ett viktigt fenomen att finna kunskap kring för att således kunna avhjälpa och förebygga. Då jag i kontakt med Gabriele Eiben fick information om det pågående projektet Idefics (identification and prevention of dietary and lifestyle-induced health effects in children and infants) och erbjudande om att medverka genom att genomföra en kartläggning av Partille skolgårdar tackade jag följaktligen ja.

Den ökade förekomsten av övervikt och fetma bland barn är vidare, tillsammans med de positiva effekter på skeletthälsan, kroppsvikten och hälsan över lag fysisk aktivitet i barndomen ger, goda skäl till varför denna sorts kartläggning av skolgårdarna är önskvärd.

1.2 Syfte

Uppsatsens problemområde utgörs av livsstilsrelaterad ohälsa med fokus på den ökade förekomsten av övervikt och fetma samt skelettrelaterad ohälsa bland barn i åldrarna 2-10 år. Syftet var att som en del i projektet Idefics kartlägga i Partille utvalda skolgårdars inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet för barn i åldrarna 2-10 år utifrån kunskapen om vilka variabler på en skolgård som ökar den fysiska aktiviteten bland barn.

2. Bakgrund

2.1 Övervikt och fetma i Sverige

2.1.1 Utvecklingen av övervikt och fetma i Sverige

Övervikt och fetma har, i samband med dess följsjukdomar och komplikationer, kommit att bli ett av Sveriges största folkhälsoproblem. Andelen personer med kraftig övervikt eller fetma har i Sverige fördubblats de senaste 20 åren och idag är över hälften av männen, en tredjedel av kvinnorna och upp emot en femtedel av alla barn i Sverige överviktiga eller feta (1). Prevalensen av övervikt bland 10-åriga barn fördubblades i västsverige under en 16-års period från 1984 till 2000. Under samma period fyrfaldigades prevalensen av fetma i denna åldersgrupp (2).

2.1.2 BMI

När prevalens av övervikt och fetma studeras använder man sig av BMI (BMI = body mass index = kroppsvikten i kg genom längden i meter i kvadrat (kg/m^2)). Hos vuxna definieras övervikt och fetma med hjälp av olika BMI-gränser där ett BMI från 25-29,9 klassificeras som övervikt och ett BMI på 30 och över som fetma. Hos barn definieras övervikt och fetma också med hjälp av BMI men här tar man hänsyn till ålder och kön varför BMI-gränser för vuxna inte kan appliceras direkt på barn. Cole et al har utarbetat ett system som är internationellt accepterat där man kan se vilka BMI värden hos barn som motsvarar de vuxnas. Några representativa nationella data för BMI bland barn i Sverige finns inte idag.

BMI är vidare i sig kritiserat för den skevhet måttet kan medföra vid användning på vissa individer men är fortfarande det mått som används i störst utsträckning (3, 4).

2.1.3 Orsaker

Många faktorer har diskuterats vara skälet till de senaste 20 årens ökning av övervikt och fetma där föräldrars bristande ansvar för barnens livsföring, ökad konsumtion av energität och/eller snabbmat, minskad transport med cykel och/eller till fots, ökat användande av tv och/eller dator samt minskad fysisk aktivitet utgör några exempel (5, 6). Gemensamt för de flesta förklaringsmodeller är att de rör livsstilsförhållanden. Då en person intar mer energi än vad som går åt sker en viktökning och med människors idag förändrade livsföring vilken inte tycks bestå i att folk äter mer men däremot att de rör på sig mindre och/eller äter mer energität mat resulterar det i en viktuppgång (7).

Skälen till ökningen av övervikt och fetma bland barn ter sig vara många och fenomenet mycket komplext. Som nämnts har många faktorer diskuterats vara bidragande till denna trend men något vi med säkerhet vet och således har föranlett valet av studieobjekt är att fysisk aktivitet minskar risken för övervikt och fetma samt skelettrelaterad ohälsa (8, 9). Det finns ingen enskild insats som ensam kan få bukt med det snabbt ökande och ytterst mångfasetterade hälsoproblemet utan en förändring kräver mobilisering och engagemang på många plan i samhället. Skolorna är en instans de allra flesta barn kommer i kontakt med på grund av skolplikten och utgör därför en god angreppspunkt (10).

2.1.4 Överviktiga barn, överviktiga vuxna

Övervikt och graden av fysisk aktivitet i barndomen har ett samband med viktförhållandena och hälsan som vuxen. Det har visat sig att risken för att som vuxen bli överviktig påverkas av graden av fysisk aktivitet under barndomen och att övervikt i barndomen ökar risken för hjärt-kärlsjukdomar i vuxen ålder, oavsett vikten som vuxen. På individnivå finns ett starkt samband mellan BMI vid olika tidpunkter i livet och i studier på gruppnivå har feta barn visat ha en ökad risk att bli feta vuxna, ett samband som är svagt före tre års ålder men ökar successivt från 6-7-årsåldern. En fysisk aktiv ungdom ger bättre syreupptagningsförmåga som vuxen och tenderar att hålla individen friskare senare i livet (11).

2.2 Skeletthälsan

Barns fysiska aktivitet har inte enbart betydelse för kroppsvikten utan även för den skelettrelaterade hälsan. Barns skelett har en större andel brosk och mindre andel benvävnad än vuxna vilket gör det mer stötdämpande och är en av anledningarna till att barn klarar sig så pass lindrigt vid relativt hårda smällar i unga åldrar. Nackdelen med det relativt mjuka skelettet är dock att det är mindre motståndskraftigt mot snedställningar i kroppen och fysisk aktivitet är ytterst viktigt för dess uppbyggnad. Barn måste träna både muskler och leder för att utveckla ett fysiskt starkt skelett då en individs skelett byggs upp i barndomen och uppnår maximal benmassa först i 25-30-årsåldern. Benvävnad omsätts hela livet men kvaliteten i vuxen ålder påverkas mycket av hur mycket som "hann" bildas i unga år. Barns fysiska (in)aktivitet påverkar dem således hela livet och kan vara avgörande när urkalkning och osteoporos sätter in senare i livet (12).

Ytterligare en positiv aspekt av fysisk aktivitet är den gynnsamma effekt det har på utvecklingen av sinnen, motorik, koncentrationsförmåga och inlärningsförmåga. Dessutom är barns muskler, p.g.a. deras högre halt av vatten, förhållandevis mindre än vuxnas vilket medför att barn inte förmår sitta stilla under längre perioder utan *måste* röra på sig (10, 13).

2.3 Idefics

Med bakgrunden av en allt högre prevalens av övervikt och fetma bland barn i Europa startades projektet Idefics, "Identification and prevention of Dietary and lifestyle-induced health Effects In Children and infantS". Idefics är ett EU-projekt inom EU-kommissionens sjätte ramprogram för "Food Quality and Safety" vars övergripande syfte är att "studera hur miljöfaktorer i vid bemärkelse interagerar med biologiska mekanismer i att orsaka den ökade förekomsten av övervikt och fetma bland 2-10 år gamla barn". Det andra stora syftet är att "utveckla och genomföra förebyggande insatser mot övervikt och fetma bland 2-10 år gamla barn i Europa". Projektet startade 1 september 2006 och planeras pågå till 2011. I projektet finns 23 medverkande forskningsgrupper från 13 länder runt om i Europa som alla har olika ansvar och uppgifter inom projektet men genom att gemensamt utveckla och använda metoder och arbetssätt genomför projektet tillsammans. Idefics inleddes 2006 med att parterna gemensamt utvecklade arbetsmetoder för det fortsatta arbetet. Därefter påbörjades en kartläggning av hälsoförhållandena hos barnen i åldrarna 2-4 år och 6-8 år och nästa steg i projektet, vilket planeras påbörjas i september 2008, är en cirka 1,5 år lång interventionsperiod där förebyggande insatser riktade till hälften av barnen och hela deras omgivande miljö sätts in. Resterande femtio procent av barnen utgör kontroller. Interventionsinsatserna skall "ske med en gemensam grundmodell, baserad på resultaten av kartläggningen samt befintligt kunnande" (14). Effekterna av detta förebyggande arbete skall "mätas genom att jämföra resultaten av den initiala kartläggningen med resultaten av den uppföljande kartläggningen" (14). Kartläggningen av skolgårdar i Partille är en del av förberedelserna för interventionsperioden. Under intervention kommer man att fokusera på såväl barnens matvanor och preferenser som deras dagliga aktivitet och vistelsemiljö. Antalet barn som planeras studeras före och efter interventionen i alla studiecentra är totalt 16000, 8000 förskolebarn i åldern 2-4 år och 8000 skolbarn i åldern 6-8 år. I Sverige uppgår det totala antalet till 1700. Partille är interventionskommun och Mölndal och Alingsås utgör tillsammans kontrollkommuner (14).

2.4 Aspekter av skolgården

2.4.1 Litteratur

Forskning kring barns fysiska aktivitet, inspiration och uppmuntran av fysisk aktivitet bland barn samt studier av skolgårdar finns det gott om, dock är det tunt vad gäller dessa tre komponenter i kombination, d.v.s. forskning kring skolgårdars inspiration och uppmuntran av fysisk aktivitet bland barn.

Biologen och landskapsarkitekten Patrik Grahn (15), verksam vid Landskapsplanering, SLU Alnarp, har sedan mitten av 1980-talet forskat kring stadsmänniskans fascination av och lockelse till naturen samt kring sambanden mellan utevistelse, hälsa och livskvalitet. Han har bl.a. studerat vad det är som gör att människor väljer vissa platser framför andra och vad dessa platser har för effekt på henne. Genom sina studier har Grahn bland annat konstaterat att

aktivitet och miljö är av varandra starkt beroende variabler och funnit framförallt tre kriterier som vid uppfyllelse mest gynnar barns aktivitet. Den första är vistelsemiljöns krav på trafiksäkerhet, vilket antas gynna dels barnens aktivitetsnivå och dels de ansvariga vuxnas vilja och önskan till barnens aktivitet på det givna området. Bland det viktigaste för yngre barn är att omgivningen innehåller nyheter och utmaningar samt är möjlig att manipulera. Det tredje kriteriet är att området har en vegetation och tillräckligt med redskap för att tillfredsställa barnens fantasi och rörelsebehov. Grahn lägger dessutom i presentationer av sina fynd stor vikt vid tillgång till natur. En icke tillrättalagd naturlig miljö med möjlighet till nya upptäckter, tillgång till stora ytor, lösa föremål och spännande krypin är enligt Grahn den ideala miljön för barn att aktiveras i. Det ultimata stället för yngre barns lek är slutligen enligt Grahn skogen (15).

Gunilla Lindholm (16), verksam som forskningsledare på SLU, institutionen för landskapsplanering Alnarp, har i sin forskning studerat hur barn använder skolgården, vad en ombyggnad av fysisk miljö kan betyda, hur vuxenperspektivet på skolgården förändrats under 150 år och barnperspektiv i institutionsmiljöer. Lindholm har även hon i sina studier påvisat vikten av att låta barns aktivitetsområde innehålla både naturinslag och stort utrymme för fantasi, både till ytan och i form av lösa föremål. Hon uttrycker det som att barn inte leker *på* en plats utan *med* en plats. Lösa "skräpiga" föremål är enligt Lindholm av största vikt. Hon menar, precis som Grahn, att en skolgård bör ha naturkaraktär och för att lättare göra sig förstådd när hon diskuterar naturkaraktär och för andra att kunna ta fasta vid har hon utifrån sin forskning listat några egenskaper som, enligt henne, karaktäriserar ett område med naturkaraktär/naturinslag.

1. Ej hårdgjord mark.
2. Hög grad av friväxande växtlighet
3. Närvaro av växtlighet av olika ålder.
4. Möjlighet för brukare att observera djurliv (16).

Den engelska forskaren och etnologen Wendy Titman (18) har studerat hur just barn uppfattar och påverkas av den fysiska miljöns utformning och skötsel. Titman studerade engelska skolgårdar och konstaterade bland annat att de innehöll för mycket asfalt. Hon menar att barn leker "hårdare" lekar på asfalt och att t.ex. gräs ger en mjukare lek och ett mjukare bemötande barnen emellan. Vidare menar Titman att en öppen yta, vilket asfaltbeläggning ofta innebär, bidrar till mer konflikter vilket bland annat har att göra med frånvaron av vrår att dra sig undan till (17). Vad gäller skolgårdar och asfalt är Titman dock inte helt oemotsagd. Någon som istället försvarar asfalten är psykologen Bodil Lindblad som hävdar att asfalt är tacksamt på det viset att det gör det lätt för barn att snabbt komma igång med en lek, en lek som lika snabbt går att avbrytas när rasten är slut. Lindblad menar vidare att asfalt i sig inger en trygghet vilket till exempel en koja i buskarna inte gör. Hon menar att asfalten inte tillhör någon utan är allas på ett sätt som inte en buske, koja eller gräsplätt är och att risken att "inte få vara med" i lekar således inte är lika stor på asfalt (18).

2.4.2 Gynnande variabler på skolgården

Trygghet/Säkerhet

Tryggheten på skolgården berör dels de vuxnas, både föräldrar till barnen och personal på skolan, incitament till att släppa ut barnen ofta och obehindrat och dels barnen så att de känner att de obehindrat kan leka fritt. Tryggheten har många dimensioner och berör ur ett

vuxenperspektiv framförallt faror så som trafik, vatten och redskap med skaderisk. Det handlar om att skolgården skall vara väl avgränsad från trafik, att om vatten förekommer skall detta inhägnas så att drunkningsrisken är i det närmsta obefintlig och att all utrustning på skolgården, fast som mobil, skall vara barnvänlig och inte lämna ifrån sig flisor eller på annat sätt lätt skada barnen (19). Ytterligare potentiella skador kan förebyggas om stötdämpande underlag t.ex. löst grus eller gräs väljs istället för asfalt, där det är lämpligt, exempelvis under gungor och runt klätterställningar. Allt underlag måste vidare underhållas för att de önskvärda stötdämpande egenskaperna ska bevaras och för att undvika onödiga ojämnheter. Mjuka underlag, så som gräs eller grus, gör att barnen vågar röra sig snabbare och mer intensivt och är dessutom mer inbjudande att leka på än t.ex. asfalt. Insprängningsskydd runt gungor och väl tilltagna utrymmen kring alla redskap är ytterligare detaljer att beakta vad gäller tryggheten (20, 21, 22). Det har visat sig att barnen själva känner sig mer trygga om skolgården är avgränsad från omgivande trafik, gärna i kombination med buskage eller ”stationer” med konstruktioner som kan utgöra hus eller gömställe i en lek (10, 23).

Variation och Kreativitet

Grahns forskningsresultat med flera visar att barn vill ha en variationsrik skolgårdsmiljö där goda möjligheter att uttrycka olika behov finns. Barn vill inte ha en allt för ordnad och strukturerad miljö utan ser gärna att de får ordna själva, upptäcka saker och hitta egna utrymmen. Barn söker sig således gärna till icke tillrättalagda platser vilket även hänger samman med att de där inte känner samma förväntningar på att bli sysselsatta av vuxna utan helt kan ägna sig åt egen fantasi och kreativitet. Grahn med flera har genom sina studier påvisat flera positiva aspekter av att låta barn vistas i en variationsrik utomhusmiljö. En sådan utomhusmiljö har bland annat visat sig ha stor betydelse för barns utveckling av kreativitet, uppfinningsförmåga, koncentrationsförmåga samt lek och motorik. Vidare visar forskningen att barn som vistas på stora, gröna och variationsrika förskolegårdar utvecklar förmågan att springa både snabbt och uthålligt och tränar sin balans, vighet och koordination bättre än barn som vistas på till ytan mindre och till planeringen mer strukturerade förskolegårdar. Den praktiska möjligheten att kunna skapa något nytt av olika föremål har visat sig vara av stor vikt både för barnens attraktion till platsen, vilja att aktivera sig på platsen och deras utveckling av problemlösning och kreativitet. Lösa naturliga föremål som t.ex. sten, sand, kottar, vatten, kvistar etc. är positiva objekt i sammanhanget (10, 23, 24, 25).

Norén-Björn m.fl. tar i boken ”Uteboken” bland annat upp fenomenet att barn gärna söker sig till och hittar favoritställen utanför skolgården. En plats utanför men ändå nära skolgården lockar till sig barn dels på grund av vuxnas frånvaro och dels på grund av den spänning som en blandning av natur och vildvuxna trädgårdar erbjuder. Platser som dessa inspirerar enligt Mårtensson till fantasilek och en tillrättalagd skolgård som inte går att påverka eller förändra uppfattas ofta som tråkig av barnen (26).

Utrymme

Som ovan nämnt utvecklar barn som vistas på stora, gröna och variationsrika förskolegårdar förmågan att springa både snabbt och uthålligt och tränar sin balans, vighet och koordination i större utsträckning än barn som vistas på till ytan mindre och till planeringen mer strukturerade förskolegårdar. Storleken på skolgården har betydelse för barnens möjlighet att kunna ge utlopp för sinnliga upplevelser, kunna känna sig någorlunda anonyma i sin lek och ger barnen möjlighet att t.ex. springa långt och snabbt. Ju äldre barnen är desto mer plats

krävs för att de ska kunna ge utlopp för sina lekar. En för liten skolgård riskerar i större utsträckning att göra barnen uttråkade, irriterade och rastlösa (10, 24, 25, 26).

I förskolans läroplan (Lpfö 98) står följande, vilket kan appliceras på skolgården: ”Verksamheten ska ge utrymme för barnens egna planer, fantasier och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus” (27).

Natur

Vikten av närvaro av natur har redan påpekats och forskningsresultaten pekar i enad riktning mot att barn blir mindre stressade och finner det mer spännande samt rogivande i en naturmiljö jämfört med en typisk urban miljö. Barn väljer dessutom själva gröna naturliga områden att leka på framför de typiskt urbana med asfalt och stenblock. Socialstyrelsen skriver att ”Ju kortare avståndet till grönområdet är, desto oftare besöker vi det, och vi upplever stress mer sällan.” I rapporten ”Förskolemiljöer och barns hälsa” från centrum för folkhälsa skrivs att ”exempel för att med enkla medel agera för barns utemiljöer kan bestå i att... ..undvika avverkning av spontant uppväxande småträd i barns lekmiljöer ... ..tillvarata alla tillfällen att göra skog och naturmark tillgänglig för barn under dag och skoltid” (Förskolemiljöer och barns hälsa. Stockholm: Rapport från Centrum för folkhälsa, avledningen för folkhälsoarbete 2005:3 s.19). Vad gäller de effekter vistelse i en naturmiljö medför kan enligt Grahn förbättrad motorik, vighet och styrka nämnas (10, 23, 24, 25). I förskolans läroplan (Lpfö 98) nämns inslaget av natur som följer: ”Utomhusvistelsen bör ge möjlighet till lek och andra aktiviteter både i planerad miljö och i naturmiljö.” (27).

Nivåskillnader

Nivåskillnader är rumsbildande, karaktärsskapande och ett roligt och lekfullt sätt att skapa variation. Skolgårdar med nivåskillnader i form av kullar, backar, vallar och trappor kan vara mer spännande och inbjudande än en helt platt gård. Vertikal rörelse är dessutom ett bra och effektivt sätt att göra av med mycket energi på kort tid. Under vintern när leken kan tänkas bli mer hindrad med frusen sandlåda, halt underlag och färre redskap ute kan slänterna utnyttjas till pulkabackar (28).

Vila

Lika viktigt som utrymme för stimulans till fart och fläkt är möjlighet till vila. Barn behöver tillgång till platser där de kan få ro och må bäst när de kan välja själva om de för stunden vill delta i fartfyllda lekar eller ta det lugnt en stund. Viloplatser kan utgöras av t.ex. buskage, gräsplättar eller i kanten av gården uppställda bänkar och/eller bord (23, 24, 29).

2.4.3 Missgynnande variabler på skolgården

Asfalt

Utifrån de gynnande variablerna ”trygghet”, ”variation och kreativitet” och ”natur” kan slutsatsen dras att en skolgård till största delen täckt av asfalt inte är positivt. Barnen är på grund av asfaltens hårdhet rädda att slå sig på den och dessutom ger asfalten ett icke speciellt inbjudande ”hårt” och kallt intryck (18).

Tidigare nämndes att asfalten även kan ha positiva effekter, så som trygghetsingivande. Denna uppfattning har dock ingen bred förankring varför den inte kommer tas i beaktning i det här arbetet. Med detta är inte sagt att någon aspekt väger tyngre än en annan utan bara att den uppfattningen som sagt inte diskuteras vidare.

2.5 Begrepp

För att öka läsarens förståelse för de begrepp som används i arbetet samt för att återge i vilken betydelse begreppen används i denna specifika kontext återges följande definitioner:

Fysisk aktivitet: ”Fysisk aktivitet innefattar all kroppsrörelse som är ett resultat av skelettmuskulaturens kontraktion och som resulterar i en ökad energiförbrukning.”(30).

I och med vald definition innefattas såväl planerad som improvisatorisk och organiserad som ostrukturerad kroppslig rörelse. Med andra ord innefattar begreppet fysisk aktivitet i detta arbete *all* aktivitet som medför ökad energiförbrukning.

Skolgård: ”...öppet område i anslutning till skolbyggnad, på vilket eleverna vistas under raster” (31).

Landskapsarkitekten Pål Castell utvecklar i boken ”*Skolgårdsplanering för landskapsarkitekt, skola och samhälle*” begreppet skolgård till omfattande tre principer. De tre principerna berör skolgårdens geografiska läge, dess funktion och dess rumsliga egenskap. Castell konstaterar att skolgården finns i anslutning till skolan, att skolgården beträds och brukas av eleverna på rasterna och att skolgården är ett öppet område (21). I arbetet används benämningen skolgård även till lekplatserna/gårdarna som tillhör förskolorna

3 Metod

3.1 Observation som metod

Observation som metod väljs ofta när syftet är att studera mötet mellan människor och den största nackdelen som brukar framhåvas i samband med observation som metod är att den är tidskrävande och därmed kostsam. I detta arbete var syftet däremot inte att studera mötet mellan människor, inte heller över tid, syftet var istället att observera och registrera skolgårdars existerande fysiska miljö vilket gör att varken tidsåtgång eller kostnad blir överhängande stor. Fördelen med observation som metod ligger framförallt i att observatören själv ser och upplever det som studeras. Observatören kan därmed göra sina egna tolkningar och dra sina egna slutsatser till skillnad från vid exempelvis intervju som metod då det är respondenten som ger informationen. Då detta arbete hade ett begränsat syfte och avsikten var att studera en specifik miljö föreföll observation vara en bra metod. Ett bra förarbete krävs för att kunna göra en så korrekt observation som möjligt och i detta moment ligger en risk att observatören blir mindre flexibel desto mer förarbete som lagts ner, i och med att ramarna för vad som ska observeras kan ha blivit svåra att ändra på (32).

Som observationsmetod valdes en strukturerad observation med hjälp av observationsschema. Med hjälp av ett observationsschema blir observatören mer objektiv än vid en ostrukturerad observation där denne på plats måste ta ställning till vad som skall registreras och vad som kan uteslutas (33). Med stöd från resultat av litteraturoversikten konstruerades således ett observationsschema (se bilaga 1) i syfte att erhålla struktur samt för att öka likvärdigheten skolgårdarna emellan. Vidare togs även fotografier av respektive skolgård för att öka läsarens förståelse och erhålla större reliabilitet. Vad gäller validiteten grundas, som nämnt, variablerna i observationsschemat på resultat av litteraturgenomgång på området.

Det för kartläggningen konstruerade observationsschemat ämnades att användas för kartläggning av samtliga skolgårdar och var försett med graderingar innehållande stegen 0-10 där var och en av stegen beskriver i vilken utsträckning variabeln är representerad. Graderingen föreföll viktigt för att skapa en tydlighet i bedömningen som observatör. Nedan återges en beskrivning av hur graderingen gick till av respektive variabel, d.v.s. vad som karaktäriserar en gradering till noll respektive tio och spannet däremellan. För att minimera ovan nämnd risk att låsas vid förarbetet skapades i observationsschemat utrymme speciellt avsatt för reflektioner och observationer som inte ryms att antecknas under utsatta variabler. Detta utrymme kallades i schemat för "Övrigt" och hade som syfte att kunna användas då observation av något gjordes som inte kunde föras in under någon av de förutbestämda variablerna men som observatören i alla fall bedömde relevant.

3.2 Urval

Partille kommun är beläget i Västra Götalands län, nordost om Göteborg och är till ytan en av Sveriges minsta kommuner. Trots sin till ytan ringa storlek har kommunen cirka 33 000 invånare och i sin regi elva stycken skolor och tjugosex stycken förskolor. I och med att kartläggningen av skolgårdarna gjordes på uppdrag av Idefics i syfte att utgöra grund för projektets kommande intervention var urvalet tvunget att följa Idefics urval av skolor. På grund av skolors ringa antal och för att erhålla en ur socioekonomisk synvinkel representativ fördelning lät ansvariga för Idefics Partille kommun göra ett urval av skolor. Idefics urval resulterade i fem stycken områden i Partille kommun; Björndammen, Furulund, Oxled, Ugglum och Vallhamra. Från dessa fem områden med redan utvalda skolor lottades för kartläggningen en förskolas skolgård från var och en av de utvalda delarna i Partille fram. Det resulterade i totalt 9 stycken gårdar att kartlägga då förskolebarnen i Ugglum går i en förskoleklass på Ugglums skola och således använder samma skolgård.

Följande skolors skolgårdar ingick i kartläggningen:

- Björndammens skola
- Furan
- Oxledsskolan
- Ugglums skola
- Vallhamra skola

Följande förskolors skolgårdar ingick i kartläggningen:

- Björnstugan
- Hyggesvägens förskola
- Soldatängens förskola
- Vallhamra förskola

3.3 Avgränsning

Vid kartläggningen av skolgårdarna beaktades bara själva skolgården, inte redskap och dylikt så som bollar, hopprep, hinkar, spadar, bandyklubbor etc. Med hänsyn tagen till barnens ringa ålder ägnades uppmärksamheten i huvudsak mot möjlighet till spontan lekbetingad fysisk aktivitet istället för, som kanske varit att beakta vid studie av äldre barns aktivitetsområde, organiserad sportbetingad.

3.4 Analys och tolkning av material

Tabeller med variablerna som kolumner och skolgårdarna som rader konstruerades där graderingsresultaten från respektive variabel och skolgård fördes in, se kap.6 Tab.1 och 2. Den åttonde kolumnen utgörs av en sammanställning av respektive skolgårds resultat namngiven ”totalt”. Tabellerna syftar till att ge en lättöverskådlig bild av skolgårdarnas status vad gäller uppmuntran och inspiration till fysisk aktivitet. Ju högre gradering en skolgård erhåller desto bättre är skolgården är ur ett uppmuntran och inspiration till fysisk aktivitet perspektiv.

3.5 Gradering av variabler

Nedan följer en redogörelse för hur graderingen av de, ur litteraturgenomgången framkomna, sju stycken variabler graderades.

Gynnande:

Trygghet/Säkerhet

Säkra fasta redskap, stötdämpande underlag, insprängningsskydd och en väl tilltagen avgränsning från trafik är var och en värda 2 graderingsenheter. Gradering 0-2 av respektive variabel görs utifrån hur väl den är representerad. Inget stötdämpande underlag graderas till exempel till noll, lite stötdämpande underlag till ett och mycket stötdämpande underlag till två. För erhållandet av en total gradering på tio krävs att alla fyra variabler finns mycket väl representerade.

Variation och Kreativitet

En gradering till noll karaktäriseras av en i stor grad tillrättalagd skolgård med ingen möjlighet för barnen att skapa, bygga, upptäcka eller manipulera marken. Ju högre upp på graderingsskalan desto mer karaktär av icke tillrättlagda platser med lösa naturliga föremål som t.ex. sten, sand, kottar, vatten, kvistar har skolgården. För erhållandet av en gradering tio krävs att minst tre av de nämnda föremålen finns i stor utsträckning.

Utrymme

En gradering till noll karaktäriseras av en, i relation till antalet barn som förväntas vistas på området under rasterna, till ytan mycket liten skolgård, med få eller inga och små fria ytor. En gradering till tre karaktäriseras av en, i relation till antalet barn som förväntas vistas på området under rasterna, liten skolgård med närvaro av till antalet eventuellt många men till ytan fortfarande små fria ytor. En gradering till sex karaktäriseras av en, i relation till antalet barn som förväntas vistas på området under rasterna, stor skolgård med fria ytor men som är relativt små. En gradering till nio karaktäriseras av en, i relation till antalet barn som förväntas

vistas på området under rasterna, stor skolgård med minst en stor fri yta och för erhållandet av en gradering till tio krävs en stor skolgård med närvaro av flera stora fria ytor.

Natur

Närvaro av träd, buskar och gräs är var och en värda tre graderingsenheter. Gradering 0-3 av respektive variabel görs utifrån hur väl den är representerad. Inget gräs graderas till exempel till noll, några gräsplättar till ett, förhållandevis mycket gräs till två och mycket gräs graderas till tre. För erhållandet av en total gradering på tio krävs att alla fyra variabler finns mycket väl representerade.

Nivåskillnader

På ena änden av skalan, noll, finns inga nivåskillnader representerade medan i andra änden, tio, är närvaron hög. För en gradering över fem krävs minst två definierade kullar/backar/vallar/trappor och för ett erhållande av graderingen 10 krävs att nivåskillnaderna är så pass definierade att de på vintern kan fungera som pulkabackar.

Vila

Närvaro av buskage, gräsplättar och bänkar och/eller bord är var och en värda 3 graderingsenheter. Gradering 0-3 av respektive objekt görs utifrån hur väl variabeln är representerad. T.ex. graderas inga bord och/eller bänkar till noll, få bord och/eller bänkar till ett, relativt bra med bord och/eller bänkar till två och tillräckligt med bord och/eller bänkar graderas till tre. För erhållandet av en total gradering på tio krävs att alla tre variabler finns mycket väl representerade.

Missgynnande variabler:

Asfalt

På ena änden av skalan, noll, utgörs hela skolgården av asfalt och på den andra, tio, är närvaron av asfalt i det närmsta obefintlig. Asfalt bör dock kunna finnas där det är lämpligt eller till och med önskvärt, t.ex. som underlag vid uteplatser med bord och stolar eller vid en landbandyplan, utan att skolgården för den sakens skull inte får en låg gradering.

6 Resultat

Samtliga skolgårdar observerades 6-8 maj, tre stycken per dag. Observationen skedde under skoltid d.v.s. när barn vistades på skolgården och tog cirka en till en och en halv timme per skolgård.

Tabell 1 visar skolornas och Tabell 2 förskolornas erhållna poäng för respektive variabel. Ugglum finns med i båda tabellerna, d.v.s. både som skola och förskola, då skolgården brukas av både förskolebarn och skolbarn.

Samtliga förskolor hade skolgårdar med få och små fria ytor. Ingen skolgård tillhörande en förskola erhöll en gradering över tre på variabeln ”Utrymme” medan alla skolors skolgårdar, förutom den tillhörande Björndammen, erhöll graderingen tio. Det omvända förhållandet, med höga graderingar för förskolor och låga för skolor, gällde variabeln ”Trygghet/Säkerhet”. Samtliga skolgårdar tillhörande förskolor och ingen skolgård tillhörande en skola erhöll graderingen 10.

Högsta sammanlagda gradering erhöj Oxledsskolan och lägsta Vallhamra skola, vilken också var den enda skolgården med graderingen noll på variabeln ”asfalt”. Flest högstagraderingar, 10, hade Björndammens skola och Oxledsskolan med tre stycken tiar var och flest lägstagraderingar, 0, hade Vallhamra skola med två stycken nollor. Bortsett från Vallhamra skola erhöj samtliga skolgårdar tillhörande skolor högre sammanlagd gradering än förskolornas.

Ugglums skolgård brukas av både förskolebarn och skolbarn och är således både en förskolas skolgård och en skolas skolgård. Som en skolas skolgård utmärker den sig inte nämnvärt på någon variabel men som en förskolas skolgård finns det en del olikheter jämfört med resten av förskolornas skolgårdar. Skolgården skiljer sig genom att den har i särklass högre gradering på variablerna ”Utrymme” och ”Variation och Kreativitet”, är den enda skolgården utan erhållen gradering till 10 på variabeln ”Trygghet/Säkerhet” samt har den högsta totala graderingssumman.

Vad gäller kategorin ”Övrigt” fanns antecknat att Björndammens, Furans och Oxledsskolans skolgård hade naturligt icke tillrättalagt skogsparti innanför skolgårdens gränser eller i nära anslutning därtill. Oxledsskolan låg förövrigt i nära anslutning till en damm med något, ur säkerhetssynpunkt, bristande inhägnad. Björnstugans och Hyggesvägens förskolas skolgårdar var till ytorna mycket små, Björnstugan belägen mitt i ett bostadsområde och Soldatängen hade kompostering och diverse planteringar på skolgården. Vallhamra förskola hade en mycket säker inhägnad skolgård med inspringsningsskydd och rundade kanter på samtliga inventarier samt stötdämpande underlag under klätterställningar och gungor, dock med mycket få och små fria ytor. Slutligen hade Ugglums skola, tillika förskola, en parkering i mycket nära anslutning till skolgården utan stängsel eller annan avgränsning till skolgården.

Tab.1 Resultat från observation av sju variabler på skolornas skolgårdar.

	Trygghet / Säkerhet	Variation och Kreativitet	Utrymme	Natur	Nivå- Skillnader	Vila	Asfalt	Totalt	Övrigt
Björndammens skola	6	9	2	10	10	10	3	50	Ligger vägg i vägg med ett köpcenter. Ingen plats för större organiserade lekar men har ett naturligt icke tillrättalagt skogsparti innanför skolgårdens gränser.
Furan	10	8	10	10	9	9	2	58	Skogsparti innanför skolgårdens gränser
Oxledsskolan	9	7	10	10	8	10	8	62	Damm i nära anslutning till skolgården med en något bristande inhängning. Ligger i nära anslutning till skogområde.
Ugglums skola	7	6	10	4	4	9	3	43	Parkering i mycket nära anslutning till skolgården utan stängsel eller annan avgränsning till skolgården. Barnen lekte under observationstillfället "kurragömma" mellan bilarna på parkeringen.
Vallhamra skola	5	1	10	4	0	4	0	24	En mycket stor skolgård till allra största delen är täckt av asfalt.

Tab. 2 Resultat från observation av sju variabler på förskolornas skolgårdar.

	Trygghet / Säkerhet	Variation och Kreativitet	Uttrymme	Natur	Nivå- Skillnader	Vila	Asfalt	Totalt	Övrigt
Björnstugan (förskola)	10	3	2	4	0	8	10*	37	En till ytan mycket liten skolgård belägen mitt i ett bostadsområde med lite inslag av natur. *= Ingen närvaro av asfalt, den hårdgjorda marken bestod här istället av mark belagd med stenplattor.
Hyggesvägens förskola	10	3	2	3	0	7	2	27	En till ytan relativt liten skolgård med relativt lite inslag av natur.
Soldatängens förskola	10	2	3	5	6	10	3	39	Kompostering och diverse planteringar på skolgården.
Vallhamra förskola	10	2	3	3	9	4	1	32	En mycket säker inhägnad skolgård med inspringsningsskydd och rundade kanter på samtliga inventarier samt stötdämpande underlag under klätterställningar och gungor. Dock mycket få och små fria ytor.
Ugglums skola	7	6	10	4	4	9	3	43	Parkering i mycket nära anslutning till skolgården utan stängsel eller annan avgränsning till skolgården. Barnen lekte under observationstillfället "kurragömma" mellan bilarna på parkeringen.

Varje skolgård finns fotograferad och redovisas med två foton per skolgård under "Bilagor" (Bilaga 2: Foton av skolgårdarna).

5 Diskussion

5.1 Metoddiskussion

Observation fungerade bra som metod och observationsschemat var till stor hjälp. Då skolgårdarna kartlades var för sig och inte användes i jämförande syfte fungerade graderingen av respektive variabel väl. Önskvärt vore att som kompletterande metod ha genomfört kvalitativa semistrukturerade intervjuer av barnen för att se vad de själva anser vara det som i högsta grad aktiverar dem fysiskt. Med givna tidsramar var detta dock ej aktuellt.

Detta arbete innehåller vad gäller observationsschemat både en metodutveckling och en test av utvecklad metod. Observationsschemat i sig konstruerades enbart för denna kartläggning och har inte testats tidigare och önskvärt vore att få det validerat förslagsvis genom att låta ytterligare två eller flera observatörer använda sig av det vid observation av samma skolgårdar. Detta skulle vid ett eventuellt uppdagande av ett likvärdigt resultat ytterligare höja reliabiliteten av resultaten i detta arbete.

Observationerna skedde under skoltid, när barn vistades på och brukade skolgården. En risk finns att observatören påverkats av barnens beteende och användande av gården. Att t.ex. en skolgård till största delen täckt av asfalt och med litet utrymme för variation och kreativitet i form av t.ex. natur inte tilldelades de låga graderingar den borde p.g.a. att barnen just i observationstillfället ägnade sig åt en mycket fysisk aktiv lek på den stora asfalterade ytan och att det färgat observatören och dess bedömning. Denna risk är dock liten då graderingen av varje variabel var ytterst specifik och utförligt bestämd och beskriven innan observatören beträdde fältet.

Vad gäller graderingen av variabeln "Utrymme" hade mätning av respektive skolgård med passande mätinstrument varit att fördra. Denna mätning hade i det fall föregåtts av en litteraturstudie resulterande i riktlinjer för minsta acceptabla respektive godkända och önskvärda yta. Då varken tidsramar eller ekonomiska resurser tillät detta uteblev denna för fallet mer ideala metod. Vidare vad gäller denna variabel var inte benämningarna "liten" och "stor" optimala sådana då de inte angav någon som helst egentlig storlek utan lät observatören avgöra enligt eget tycke och "sunt förnuft". Återigen hänvisas till tidsramar och resurser.

Angående graderingen av variabeln "Vila" kan tyckas att graderingen 0-10 hade kunnat göras enbart utifrån kvantiteten viloplats. Men då alla barn har olika preferenser och följaktligen söker sig till olika platser för vila förefaller studie av kvaliteten lika viktigt, att skolgården erbjuder en variation av viloplats.

Variationen och kreativiteten gällande variabeln "Variation och Kreativitet" behöver självfallet inte nödvändigtvis bestå i naturinslag som sten, sand, kottar, vatten och kvistar vilket krävs i graderingen, utan även av redskap som byggklossar, tygstycken, käppar eller dylikt. Men då avgränsningen inte medger redskap utan enbart själva gården kunde inte hänsyn vid bedömningen tas till sådana redskap. Nämnade objekt kan annars tänkas kompensera för en för övrigt "tråkig" skolgård.

5.2 Resultatdiskussion

Alla skolgårdar tillhörande förskolor hade mycket låga graderingar gällande variabeln "Utrymme" och det kan tänkas att förskolebarn inte kräver lika stora och många fria ytor som de lite äldre i nedre skolåldern. Liknande resonemang kan appliceras på variabeln "Trygghet/Säkerhet" där skolornas skolgårdar hade mycket låga graderingar. Skolorna med de lite äldre barnen kräver inte lika stor säkerhet, t.ex. vad gäller rundade kanter och inspringsningsskydd. Ugglums skolgård kan dock tänkas behöva ses över, av exempelvis Idefics, gällande "Trygghet/Säkerhet" då den brukas av både förskolebarn och skolbarn. Bristerna bestod främst av låg närvaro av såväl rundade kanter och inspringsningsskydd som stötdämpande underlag (19, 20). Ugglums skola, tillika förskola, hade vidare en parkering i mycket nära anslutning till skolgården utan stängsel eller annan avgränsning till skolgården, något som vore önskvärt att införskaffa i en framtida intervention.

Majoriteten av skolgårdarna tillhörande förskolorna hade få eller inga nivåskillnader vilket kan ha att göra med ett ökat säkerhetstänkande kring vistelsemiljön för barn i så pass unga åldrar. T.ex. har förskolebarn inte samma stadighet i t.ex. gång och som försiktighetsåtgärd kan man ha undvikit nivåskillnader. Nivåskillnader är rumsbildande, karaktärsskapande och inbjuder till lek som ej går att utföra på platt mark och viktigt även för riktigt små barn och borde således finnas i någon form på skolgården (28).

Ugglums skolgård är speciell på så vis att den brukas av både förskolebarn och skolbarn vilket ställer större krav på den. Säkerhetsaspekten måste i synnerhet beaktas p.g.a. av förskolebarnens bruk samtidigt som de äldre skolbarnens behov också måste tillgodogöras. Ugglums skolgårds erhållna graderingar liknar de andra skolornas vilket tyder på att konstruktionen till största delen följt de äldre barnens behov. Den totala graderingen är högre övriga förskolors skolgårdar vilket framförallt kommer sig av att variablerna "Variation och Kreativitet", "Utrymme" och "Vila" finns väl representerade på skolgården. Barnen tillhörande denna skolgård har således större möjlighet att kunna springa både långt och snabbt, öva motorik, koordination och inlärningsförmåga samt blir sannolikt inte uttråkade i samma utsträckning som barnen på de övriga förskolorna med sämre representation av variablerna "Variation och Kreativitet" och "Utrymme" (10, 23, 24, 25, 26). Vidare är sannolikheten större att fler barn här finner en plats där de kan slappna av, dra sig undan till och vila en stund. "Vila" (23, 24, 29).

Under kategorin "Övrigt" framgår att tre av skolornas skolgårdar, Björndammens, Furans och Oxledsskolans, men ingen av förskolornas hade naturligt icke tillrättalat skogsparti innanför skolgårdens gränser eller i nära anslutning därtill. Majoriteten av de studerade förskolorna var små väl inhägnade sådana med en relativt liten grupp barn och att naturinslag var närvarande i större utsträckning på skolgårdar tillhörande skolor har bland annat att göra med att de till ytan är större och per definition får plats med mer naturinslag. Förskolorna var, som nämnt, mycket små och somliga belagda i ett bostadsområde vilket inte möjliggör ett skogsparti i anslutning till skolgården. I beslutandeprocessen om var placering av en förskola ska ske bör variablerna "Natur" och "Variation och Kreativitet" beaktas. Varje skolgård är vidare ett enskilt fall med unika företeelser vilket i ett vidare arbete bör tas hänsyn till. Ett exempel är Björnstugan, som med en till ytan mycket liten skolgård belägen mitt i ett bostadsområde och med mycket lite inslag av natur fick låga graderingar på de flesta variabler. Vad observationsschemat inte tog hänsyn till men som går att läsa på Björndammens hemsida är att de ofta gör utflykter i skogen (34). Sådana insatser kan tänkas kompensera för en ur inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet perspektiv mindre bra skolgård. En diskussion

bör i det fall föras kring hur viktig utevistelsens olika variablers kvalitet, kvantitet, frekvens och kontinuitet är.

Ytterligare en förskola som uppenbarligen tänkt på naturaspekten är Soldatängen som hade kompostering och diverse planteringar på skolgården.

Närhet till vattendrag är positivt ur många aspekter, det ger ett ökat och mer varierat djurliv, kreation och har en nerstressande effekt, men vad gäller vattendrag i närhet av skolgårdar bör i synnerhet säkerheten beaktas (15). Oxledsskolan var den enda skolan i nära anslutning till vattendrag och dammen hade en, ur säkerhetssynpunkt, bristande inhägnad som bör, av t.ex. Idefics, ses över i ett framtida arbete. Syftet med Idefics's framtida intervention av skolgårdar i Partille är inte främst att öka säkerheten utan att söka öka den fysiska aktiviteten. Men som ovan nämnt berör tryggheten/säkerheten på skolgården dels de vuxnas, både föräldrar till barnen och personal på skolan, incitament till att släppa ut barnen ofta och obehindrat och dels barnen så att de känner att de obehindrat kan leka fritt (19,20).

Lägsta sammanlagda gradering erhöll skolgården tillhörande Vallhamra skola. Denna skolgård var till ytan den i särklass största som observerades men även den skolgård med störst andel asfalt och minst inslag av både "Variation och Kreativitet" och "Natur". Skolgården har i och med sin storlek goda möjligheter att förbättras och genom en omstrukturering av innehållande bl.a. plantering av buskar, träd och gräs samt anläggning av ytterligare bord och bänkar skulle den kunna bli avsevärt mycket bättre ur ett inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet perspektiv.

I Sverige bär kommunerna ansvaret och bestämmer över skolornas fysiska miljöns utformning. Till hjälp och stöd har kommunerna plan- och bygglagen (PBL) samt miljöbalkens (MB) tredje och fjärde kapitel vilka innehåller grundläggande bestämmelser för användning och skötsel av mark- och vattenområden. Över kommunerna står länsstyrelsen vilken har till uppgift att samordna statens intressen och bidra med råd och underlag till den kommunala planeringen. Vad gäller de skolgårdar med litet utrymme och framförallt för små och/eller få fria ytor fastställs i PBL att vid brist på utrymme ska friyta prioriteras före parkeringsplats. Inget nämns dock hur stor friytan ska vara eller hur den ska utformas. För att underlätta för beslutsfattare och andra intressenter i frågor som rör skolgårdars utformning kan en precisering av lagen tänkas behövas och för en sådan precisering krävs med all sannolikhet mer kunskap (35, 36).

Att få till stånd en förändring av skolgårdsmiljön är en fråga om prioriteringar, ekonomiska resurser och fysisk möjlighet men även om val av perspektiv, kunskap och förståelse. Vuxna ser inte på skolgården på samma sätt som barn och den engelska skolgårdsforskaren Wendy Titman menar att vuxna i första hand tänker på skolhuset när skolan diskuteras medan för barn är skolgården minst lika viktig. Titman menar vidare att skolans utemiljö är en slags värdeområde för barn, en värdeområde för hur mycket, eller lite, vuxna bryr sig om dem. Med skolgården kommer således ett budskap vilket barnen tar åt sig, ett budskap som talar om hur mycket de är värda att satsa på. När miljöpsykologen Maria Nordström bad barn och ungdomar att beskriva sitt framtida hem beskrev de yngre barnen nästan uteslutande trädgården vilket visar hur viktig utemiljön är för barn. Nordström går till och med så lång som att säga att den är viktigare än inomhusmiljön. Utifrån ovanstående kan slutsatsen dras att mer forskning borde bedrivas och mer arbete och eftertanke läggas kring byggnationen av skolgårdar i Sverige (17, 37).

Vidare vad gäller perspektivval bör landskapsarkitekterna, den yrkesgrupp med mest passande kompetens när det gäller utformandet av skolgårdar, se barnen som uppdragsgivare och ta hänsyn till vad som gynnar dem mest, inte rektorn eller kommunen (16).

6. Slutsats

Skolgårdarna tillhörande skolorna fick högre totala poäng och var till ytan mycket större än skolgårdarna tillhörande förskolorna men brast i säkerhet/trygghet. Förskolorna fick mycket höga poäng vad gäller säkerhet och trygghet men innehöll föga variation, kreativitet och natur samt var till ytan mycket små. Slutsatsen kan dras att majoriteten av skolgårdarna var utifrån ett inspiration och uppmuntran till fysisk aktivitet perspektiv i relativt gott skick men att samtliga samtidigt hade minst en variabel som kan förbättras.

Resultaten är ämnade att utgöra grund för Idefics kommande skolgårdsintervention och kommer därmed överlämnas till ansvariga för Idefics. Dels kan nytta dras av konstruerat observationsschema och dels har en lättöverskådlig bild av vilka gårdar som behöver intervenseras på vilka områden och vilka som är i gott skick i dagsläget erhållits.

7. Källförteckning

1. Folkhälsorapport, 2005. Socialstyrelsen; 2005
2. Mårild S, Bondestam M, Bergström R, Ehnberg S, Hollsing A, Albertsson-Wikland K. Prevalence trends of obesity and overweight among 10-year-old children in western Sweden and relationship with parental body mass index. *Acta Paediatr.* 2004 Dec;93(12):1588-95
3. Ekblom ÖB, Oddsson K, Ekblom BT. Prevalence and regional differences in overweight in 2001 and trends in BMI distribution in Swedish children from 1987 to 2001. *Scand J Public Health* 2004;32(4):257-63.
4. Cole TJ, Bellizzi MC, Flegal KM, Dietz WH. Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey. *BMJ.* 2000;320:7244:1240-3
5. Murphy M, Polivka B, Parental Perceptions of the Schools' Role in Addressing Childhood Obesity. *The Journal of School Nursing* 2007; 23(1): 40–46.
6. Hancox RJ, Milne BJ, Poulton R. Association between child and adolescent television viewing and adult health: a longitudinal birth study. *Lancet* 2004;364(9430):257-62.
7. Wang Y. Cross-national comparison of childhood obesity: the epidemic and the relationship between obesity and socioeconomic status. *Int J Epidemiol* 2001;30(5):1129-36
8. US Department of Health and Human Services. Physical activity and health: A report of the Surgeon General. Atlanta, GA, US Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion; 1996.
9. UK Department of Health. At least five a week: Evidence on the impact of physical activity and its relationship to health. UK Department of Health; 2004. A report from the Chief Medical Officer.
10. Grindberg T. Barn i rörelse - fysisk aktivitet och lek i förskola och skola. Lund: Studentlitteratur, 2000
11. Freedman DS, Khan LK, Serdula MK, Dietz WH, Srinivasan SR, Berenson GS. The relation of childhood BMI to adult adiposity: the Bogalusa Heart Study. *Pediatrics.* 2005 Jan;115(1):22-7.
12. Bass S, Pearce G, Bradney M, Hendrich E, Harding A, Seeman E. Exercise before puberty may confer residual benefits in bone density in adulthood: Studies in active prepubertal and retired female gymnasts. *J Bone Miner Res* 1998;13:500-7.
13. Ericsson, I. (2003). Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer. (Doktorsavhandling). Malmö: Institutionen för pedagogik, Lärarutbildningen, Malmö högskola

14. Projektplan Idefics (opublicerat)
15. Grahn P. (1991), Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus. (Doktorsavhandling). *Stad & Land* nr 93, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
16. Lindholm G. (1995), Skolgården - vuxnas bilder - barnens miljö. (Doktorsavhandling). *Stad & Land* nr 129, Movium, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
17. Titman W. Grounds for Concern - A report on secondary school grounds. Winchester U.K: *Learning through Landscapes*; 2000
18. Lindblad B, Skolgården - barnens frirum - studie av en skolgårdsmiljö betraktad ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv, SB:58, Gävle: Meyer Information & Förlag, 1993
19. Vägverket. Barn och ungdomars trafiksäkerhet – föräldrars tankar om barnens rörlighet i närmiljön: rapport. 1998:0291
20. Konsumentverket: Korta skadefakta - Svenska data från EHLASS – EU:s system för bevakning av hem- och fritidsolycksfall. Stockholm: Epidemiologiskt centrum Socialstyrelsen 2002:4 [citerad 2008-05-12]. Tillgänglig på: <http://www.konsumentverket.se/Documents/sakerhet/korta%5Fskadefakta/Olyckor%20p%E5%20lekplatser%20och%20skolg%E5rdar%204%202002%20.pdf>
21. Castell P. *Skolgårdsplanering för landskapsarkitekt, skola och samhälle*. Uppsala: Institutionen för landskapsplanering Ultuna. Småskriftsserie 2002:7.
22. Svensson E, Nilsson K. Regler för utemiljö - en jämförelse mellan fem europeiska länder. Alnarp: *Stad och land*. Sveriges lantbruksuniversitet 1993 s. 11
23. Grahn P, Mårtensson F, Lindblad B, Nilsson P, Ekman A. Ute på dagis – hur använder barn daghemsgården? Utformning av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmågan. Alnarp: Movium förlag 1997
24. Grahn P. Trädgården – tiden, lusten och varat. Ur Blücher G, Graninger G, red. *Finns det rum för barn?*. Linköping: Stiftelsen Vadstena Forum För Samhällsbyggande och Linköpings Universitet 2003. sid. 97-126
25. Boldemann C, Dal H, Blennow M, Wester U, Mårtensson F, Raustorp A, Yuen K. Förskolemiljöer och barns hälsa. Stockholm: Rapport från Centrum för folkhälsa, avledningen för folkhälsoarbete 2005:3
26. Norén-Björn E. Mårtensson F, Andersson I. Uteboken, Stockholm: Barnombudsmannen, Movium och Liber Utbildning; 1993
27. SKOLFS 1998:16, Lpfö 98. Förordning om läroplan för förskolan.
28. Söderström M, Mårtensson F, Grahn P, Blennow M. Utomhusmiljön i förskolan - betydelse för lek och utevistelse. *Ugeskrift for laeger* 2004; 166(36)

29. Skantze A. Vad betyder skolhuset?. Pedagogiska institutionen Stockholms Universitet, Edsbruk och Stockholm 1989
30. Physical activity and health - a report of the surgeon general. Atlanta, GA. Superintendent of documents. USA 1996
31. Nationalencyklopedin: Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetad på initiativ av Statens kulturråd (Höganäs: Bra böcker, 1996) sök "skolgård".
32. Repstad P. Närhet och distans Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. Lund: Studentlitteratur: 1999
33. Bell J. Introduktion till forskningsmetodik. Lund: Studentlitteratur: 2006 (4:e uppl.)
34. Partille kommuns hemsida: fakta om Björndammens förskola. Partille: Partille kommun [uppdaterad: 2008-02-15; citerad; 2008-05-12] Tillgänglig på: http://www.partille.se/templates/SK/PKSKSectionPage_6203.aspx
35. Plan- och bygglag (1987:10)
36. Miljöbalk (1998:808) 3 kap, 4kap.
37. Nordström M. Platsintressets skiftande innebörder för barn under uppväxten. Ur: *Svensk miljöpsykologi*. Johansson M, Küller M, red. Lund: Studentlitteratur: 2005

B.2.1 Björndammen:

B.2.2. Björnstugan:

B.2.3 Furan:

B.2.4 Hyggesvägens förskola:

B.2.5 Oxledsskolan:

B.2.6 Soldatängens förskola:

B.2.7 Ugglums skola:

B.2.8 Vallhamra skola:

B.2.9 Vallhamra förskola:

